

PAPER DETAILS

TITLE: Bir Kürek Kemigi Fali Metni: RISÂLE-I 'ILM-I KETF

AUTHORS: Zuhal KULTURAL,Aylin KOÇ

PAGES: 131-148

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/53722>

ZUHAL KÜLTÜRAL*
AYLİN KOÇ**

Bir Kürek Kemiği Falı Metni:

RİSÂLE-İ ‘İLM-İ KETF

A Treatise on Scapulimancy: RİSÂLE-İ ‘İLM-İ KETF

Ö Z E T

İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisiyle gerekse çevresiyle ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, geleceği hakkında bilgi sahibi olmaya ve böylece kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Bunda, bilinmeyene ve esrarengize karşı duyulan merak ve tecessüsün de önemli bir payı vardır. İnsanlar geleceği öğrenme arzusuyla fal ve kehanet adı altında çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır.

Gelecekten, bilinmeyenden haber verme ve gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı olan falın çeşitli türleri vardır: yıldız falı, el falı, kuş falı, kâğıt falı, iç organlar falı, kum falı, zar falı, kitap falı, ateş falı, su falı, çay falı, kahve falı, bakla falı, kürek kemiği falı gibi.

‘İlm-i ketf, kürek kemiği falıdır. Kemiğin üzerindeki çizgiler, lekeler, benekler ve renkler incelenerek, muhtelif konular yorumlanır ve gelecek izah edilmeye çalışılır. Kürek kemiği falı pek çok millete ait bir fal bakma yöntemi olarak Türk kültüründe de geniş bir alana yayılmıştır. Bu çalışmada, kürek kemiği falı hakkında genel bilgi verilmiş, Bosna-Hersek Gazi Hüseyin-Begova Kütüphanesi (Sarayevo)’nda Türkçe Elyazmaları bölümünde 1250 numarada kayıtlı eserin 55b-59a varakları arasında yer alan “Risâle-i ‘İlm-i Ketf” başlıklı kürek kemiği falı metni çevriyazıya aktarılmış, metnin günümüz Türkçesiyle çevirisi yapılmış ve sözlüğü hazırlanmıştır. Çalışmanın sonunda eserin tıpkıbasımını yer almaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

fal, ‘ilm-i ketf, risale.

ABSTRACT

Thought history, human beings have always been interested in trying to predict their future. Many methods for predicting the future were developed such as fortunetelling or divination.

Fortune-telling is the forecasting of future events or the explaining of a person's character by methods. The scope of fortune-telling is in principle identical with the practice of divination. The art of foretelling is also practiced by many different cultures and civilizations over time. Each culture has made its own contributions to the art of forecasting the future. There are different divination or fortune-telling methods: hydromancy (divination using water), cartomancy (telling fortunes using playing cards), pyromancy (divination using fire), haruspication (divination by inspecting animal entrails), chiromancy (divination by means of palmistry), scapulimancy (divination by examining burnt shoulder blade bone) etc.

Scapulimancy or Scapulomancy is an ancient form of divination that is done to interpret various future affairs by examining the cracks, marks, and colours found on an animal's shoulder blade bone. This form of divination is a fortune-telling which was practised internationally was common in Turkish culture as well. This study focuses on the treatise on scapulimancy titled as “Risâle-i ‘İlm-i Ketf”. This treatise is in the Bosna-Hersek Gazi Hüseyin-Begova Library (Sarayevo), the Catalogue of Turkish Manuscripts, the number 1250, (55b-59a).

KEYWORDS

fortune-telling, scapulimancy, the treatise.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (zuhal.kultural@marmara.edu.tr)

** Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (kocayl@gmail.com; akoc@marmara.edu.tr)

I. Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisiyle gerekse çevresiyle ilgili bilinmezlikleri anlayıp keşfetme, istikbalin neler getireceğini öğrenme arzusu içinde olmuştur. Bunda meçhule ve esrarengize olan merak duygusunun büyük etkisi vardır. İnsanlar geleceği öğrenme arzusuyla fal ve kehanet adı altında çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır.

Fal; genel olarak çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatıdır. Falda çeşitli araçlar ve teknikler kullanılmış, buna göre de değişik fal türleri ortaya çıkmıştır: *yıldız falı, el falı, kuş falı, kâğıt falı, iç organlar falı, kum falı, zar falı, kitap falı, ateş falı, su falı, çay falı, kahve falı, bakla falı, kürek kemiği falı* gibi... (Aydın 1995: 134-135).

Bu çalışmada, kürek kemiği falı hakkında genel bilgi verilmiş, Bosna-Hersek Gazi Hüsrev-Begova Kütüphanesi (Sarayevo)'nde Türkçe Elyazmaları bölümünde 1250 numarada kayıtlı eserin 55b-59a varakları arasında yer alan "Risâle-i 'İlm-i Ketf" başlıklı kürek kemiği falı metni çevriyazıya aktarılmış, metnin günümüz Türkçesiyle çevirisi yapılmış ve sözlüğü hazırlanmıştır. Çalışmanın sonunda eserin tıpkıbasımı yer almaktadır.

II. Kürek Kemiği Falı

Divânu Lüğâtî't-Türk'te *yarın* olarak adlandırılan "kürek kemiği" için diğer Türk lehçelerinde aynı kökten gelen, ancak lehçe hususiyetlerine göre fonetik değişmeye uğramış kelimeler kullanılmaktadır. Eski Yunanlılarda ve Romalılarda mevcudiyeti bilinen kürek kemiği falına Yunancada *ομοπλατοσκοπία*, Latince *skapulimantia* adı verilirdi. Araplar bu falı eski Yunan ilimlerinden sayarak *ilmü'l-ketf* (kürek kemiği bilgisi) adıyla bir bilim dalı olarak kabul etmiş, bu konuda risaleler yazmışlardır (İnan 1986: 152). İslam dünyasında bu fal çeşidi *kıtf/kıtf* adıyla da bilinmektedir. Bunun için koyunun kürek kemiği kullanılır. Kemiğin üzerindeki kırmızı hat kan döküleceğine, sarı çizgi hastalığa, yeşil bolluk ve ucuzluğa, siyah ise darlık ve yoksulluğa işaret sayılmıştır (Duvarcı 1993: 20).

Çinlilerde kürek kemiği falının geçmişi, Neolitik döneme tekâbül eden Lung-shan kültürüne dek gitmektedir (Buckland 2004: 421). Çinliler de özellikle devlete ait işlerde verilecek kararı belirlemek amacıyla koyun, öküz kemikleri ve kaplumbağa kabuğu ile tabiat ruhlarına ve atalara danışma şeklinde fala bakarlardı (Aydın 1995: 136). Japonlar da kürek kemiği falına bakarlardı. Bir geyik kürek kemiğini ateşe tutarak ısıttıktan sonra çatırtılarından anlamlar çıkarma şeklindeki fal uygulamasının hâlâ devam ettirildiği bölgeler vardır. Ayrıca kaplumbağa kabuğu da öteden beri kullanılmaktadır (Aydın 1995: 136). 12. yüzyılda İngiltere ve İrlanda'da, 13. yüzyılda Wales'te koyun veya domuzun sağ kürek kemiğine bakmak suretiyle gelecek hakkında tahminlerde bulunulurdu. Bunun için kemik öncelikle suda haşlanırdı. Kemiği asla ateşe tutmazlardı (Buckland 2004: 421).

Kürek kemiği falına Moğol saraylarında da çok önem verildiği bilinmektedir. Avrupalı gezgin Rubruk'un verdiği bilgilere göre Mengü Han bir işe girişmeden önce kürek kemiğine bakardı. Moğolların kürek kemikleri ile fala baktıklarını 1221 yılında Çinli gezgin Menhun da belirtmektedir (Tavkul 2007: 186). Bu geleneğin Karaçay-Malkar, Kazak, Kırgız, Altay, Yakut, Kırım Tatarları, Nogay, Kafkas halkları arasında da yaygın olduğu görülmektedir (Tavkul 2007: 181-190). Kazak Türkleri arasında bu yöntemin şöyle uygulandığını görüyoruz: Fala baktırmak için özellikle keçi veya tekenin kürek kemiğini tercih ederler. Önce kemik ateşe atılır ve bir müddet orada tutulur. Daha sonra ateşten çıkarılan kürek kemiği üzerinde oluşan çizgilere göre falcı çeşitli yorumlar yapar. Kemik üzerindeki kesiksiz düz çizgi yolun açık olduğuna, eğri büğrü çizgi ve delikler ise yolun kapalı olduğuna işaret eder. Kürek kemiği üzerinde çıkan çizgi ve izlerden Kazaklar bir atın gittiği yol, bir hırsızın kaçtığı yol, kaybolan bir eşyanın yeri gibi şeylerin tespit edilebildiğine inanırlar. Kürek kemiği sevinçli ve kederli haberleri de bildirir. Falcı fal bakacağı kürek kemiğini çeşitli dualarla temizler. Kemiğin etleri dişle koparılmaz ve kıkırdakları bıçakla kesilmez. Fal bakılan kürek kemiği faldan sonra hemen atılmaz, çeşitli dualar okunarak parçalanır, sonra köpeklere atılır. Aksi takdirde eve uğursuzluk geleceğinden korkulur (Altınmakas 1984: 129). Bugün bile Anadolu'nun birçok yerinde kasaplar kürek kemiğini kırmadan atmazlar (Duvarcı 1993: 20). Arkasını kapıya dönerek oturan falcı, gelecek hakkındaki tahminlerini tamamlar.

dıktan sonra kürek kemiğini arkaya doğru fırlatır. Kemik kapının yukarısına isabet ederse bütün söylediklerinin gerçekleşeceğine inanılır (Radloff 1994: 256). Yine Türk halklarından Yakut ve Karagaslar kürek kemiği falı için geyik kemiğini tercih ederler. Kürek kemiği falı ile ancak kaybolan nesneler hakkında bilgi sahibi olmanın mümkün olduğuna inanan Sagay Türkleri için en doğru söyleyen kemik koç kemiğidir (İnan 1986: 156).

Kürek kemiğiyle fal bakma Asya'nın birçok bölgesinde yaygındır. Orta Asya Türkleri, Moğollar, Araplar, Yunanlılar, Romalılar ve bazı Balkan halklarında koyun ve keçi gibi hayvanların kürek kemiğiyle fala bakma geleneği vardır. Türkler arasında İslam'dan önce de mevcut olan bu yöntem günümüzde Anadolu'nun hayvancılıkla geçinen bazı yörelerinde uygulanmaktadır (Aydın 1995: 136-137). Bu âdet eski usta çobanlar arasında bilinmektedir. Bilhassa Yörük, Arnavut ve Rum çobanların bu işte usta oldukları iddia edilmektedir. Bir kimse ancak kendi malı olan koyunlardan birinin kürek kemiğine baktırabilir. Şayet kendi koyunu yoksa, kasaptan kürek kemiğini çıkartmadan et alınır sonra da bu et, kemikten itina ile sıyrılır. Kurban bayramlarında kurban kesenler bunların kürek kemiklerini de bu iş için kullanabilirler. Bilhassa Rumlar kızıl yumurta bayramlarında kestikleri kurbanların kürek kemiklerini de fala bakmadan atmazlarmış (Necati 1930: 38).

Ahmet Midhat Efendi'nin 1897 Türk-Yunan Savaşı münasebetiyle yazdığı *Gönüllü* romanında kürek kemiği ile fal bakma inancından detaylı bir şekilde bahsedilmektedir. *Bıçak silimi* adı verilen bir ziyafet tertip edilir. Bu ziyafetin konukları Türk ve Arnavut'tur. Bu ziyafetin en makbul yiyeceği kuzudur. Çünkü kuzu yenildikten sonra kürek kemiği falına bakılacaktır. Fala bakacak kişi, dişi ve diliyle yalayıp temizlediği kemiği ışığa tutarak kemik içinde görebileceği kan lekesi gibi şeylerden manalar çıkaracak ve çevresindekilere bu manaları anlatacaktır. Falı bakan kişinin "cenk var, hem de cenk" demesi üzerine ziyafettekilerin keyfi kaçır. Bunun üzerine bu ziyafette yenilen kuzunun nerede doğup büyüdüğüne asıl dikkat edilmesi gereken husus olduğuna dikkat çekilir. Ziyafette yenilen kuzunun Yunanistan'ın Serfiçe kasabasından değil de Yenişehir tarafından getirildiği, dolayısıyla vuku bulacak bozgunun Türk tarafında değil de Yunan tarafında olacağı kanaatine varılır. Bu

kanaat üzerine ziyafetteki herkes rahatlar. Böylece fiilen başlamamış olan 1897 Türk-Yunan Savaşı’nın neticesi bakılan kürek kemiği falı ile önceden tespit edilmeye çalışılmıştır. Ahmet Midhat Efendi, romanında bu konu ile ilgili kendi görüşlerine de yer verir. Ona göre bu tür fal İslamiyet ve Hristiyanlık zamanlarından değil, putperestlik zamanlarından kalma âdettir (Ülgen 1999: 243-246).

III. Metin

Risāle-i ‘İlm-i Ketf başlıklı kürek kemiği falı hakkındaki risale Bosna-Hersek Gazi Hüsrev-Begova Kütüphanesi (Sarayevo)’nde Türkçe El-yazmaları bölümünde 1250 numarada kayıtlı eserin 55b-59a varakları arasındadır, müellifi bilinmemektedir. Müstensihî Derviş Ahmed b. Ömer’dir. Kütüphane kaydında istinsah tarihi 1253 (1836) olarak belirtilmiştir. Risale, 4 varaktır. 1. ve 3. varak 16 satır; 2. ve 4. varak 17 satırdır. 4. varağın son sayfası ise 6 satırdır. 1. varağın 1. sayfasında kürek kemiğinin şekli yer almaktadır. Şekilde, kürek kemiğindeki yönler, yönlere verilen isimler ayrıntılı yazılmıştır. Ayrıca, kemiğin hangi kısmının hangi hâle karşılık olduğu şekil üzerinde gösterilmiştir.

Hazā Risāle-i ‘İlm-i Ketf

[56a/01] ‘İlm-i ketfdür ki aña kürek ‘ilmi dirler. Hâkîmler dimişlerdür ki [02] koyun küregiñüñ ‘ilmi ‘ilm-i nücüm ile berâberdür ve her kimesne ki [03] ol ‘ilmi bilmez ve anuñ bilgüsünde olur, da’vâları vardur [04] ve gâyet ile eyü ‘ilmdür. Mu’temedün-aleyh hükemâ-yı Hind ve Uyğur [05] ve Hıta katında böyle olıcağ. Murâd itmege Kitābu’l-Esrâr’da [06] feylesof-ı Hindî tahtır itdiği gibi ahsen-i vech-ile ‘ayân [07] ve beyân eyleyem tâ her kimse ki bu mağalden anı fehm idüp [08] ‘ameline mübâşeret eyleye. İlem: “eyyedeke’l-llahu bi-rûhi’l-Ḳuds.”¹ [09] Her kimesne diler ki ketfde nazar eyleye ve cem’inüñ biri anda müşâhede [10] idüp evlenmek aḥvâli ve yoluñ aḥvâli ve emniyyeti [11] ve leşkerüñ hareketi ve qar ve yağmur yağması ‘alâmeti ve soğuk [12] ve ıssı ve sü-

¹ Bil ki Allah seni Kudüs’ün ruhu ile destekledi.

rinüñ ve ilkinüñ aḥvālın bilmek dilerse [13] gerekdür ki ay tezâyüd iderken bir dişi koyun boğazlaya [14] ve şol küregi çıkara ve güneşe karşı veyâhud aydınlığa [15] karşı ol kürege nazar eyleye ve her ‘alâmet ki beyân [16] olursa gerek ve nişân virülse gerek ol kürekde [56b/01] gördükde neye delâlet iderse bu risâlede ma’lûm olur. [02] Ve ba’zılar dimişler ki her kürekde bir murâd ḥâşıl olur. Dişi [03] koyunuñ ma’lûm olur ki küregi dört cihete taḫsîm [04] eylemişlerdür. Her tarafını bir cihete virmişlerdür. [05] Başdan yanası ki ‘arz cānibidür, şimāl cihe-tidür ve degirmi [06] cānibi ki cenûb cihetindedür ve yufka tarafı şark [07] cānibinüñ ve kalın tarafı garbuñdur ve küregüñ safhası [08] altı kısım üzerinedür, taḫsîm itmişlerdür ve her kısmuñ [09] üzerine bir nev’î maşlahat yazılmışdur. Ol maşlahat [10] bilmek dilerse[ñ] ol kısma nazar idesin ve anda olan [11] kanuñ reşâşesinden ba’zı aḥvâli istidlâl idüp [12] hükemâdan vârid olan aḥkâmı mer’î tutarsın, ma’lûm [13] ola ki küreginüñ dibine ki mürürdür ve şark cihetinden [14] yañadur aña arslan dirler ve kalın tarafınıñ ortasına ki [15] garb cihetinden yañadur aña sağ dirler ve her birinüñ [16] üzerine ba’zı aḥvâl yazılmışdur ve şerhinde aḥkâmı [17] beyân olunmuşdur ve şekli budur, illâ hükkâm.

[57a/01] **Yol aḥvâli ve kârbân aḥvâli:** Eger küreginüñ [02] başında bir miqdâr reşâşeler görünürse delâlet ider ki [03] kârbân selâmet üzere gelmez. Eger ol mevzide kıvı [04] reşâşeler görünürse delîldür ki kârbânda ceng vâkı [05] olmuşdur. Eger küreginüñ başı kenârında kara reşâşeler [06] görünürse delâlet ider ki kârbân şehre yakın gelmişdür.

[07] **Şahrâ ve tağ aḥvâli:** Eger şahrâ ve tağın kısmında [08] ba’zı siyâh reşâşeler olsa otsuzluğa delâlet [09] ve kavrukluğa delâlet ider, v’Allâhu a’lem.

Leşker ve cem’iyyet [10] aḥvâli: Eger siyâh reşâşeler leşkerüñ kıs-mında [11] görünürse ve etrâfda cem’ olsa ve küregüñ aşağısı [12] tolmuş gibi olsa leşkerüñ hareketine delîldür. Eger [13] yirinde iki parmak miqdârı kara reşâşeler olsa leşkerden [14] emîn olup selâmet üzere olmağa delâlet ider [15] ve leşker daḥı sıḥhat üzeredür. Eger siyâh reşâşeler yirinde [16] kıvı reşâşeler olsa ol leşkerüñ arasında [17] kanlar döküle, v’Allâhu a’lem.

Şehirlerüñ aḥvâli: [57b/01] Eger şehristân yirinde kıvıllık görünürse delâlet ider ki [02] ol şehirde kanlar döküle. Eger aq görünürse delâlet

ider ki [03] ol şehirde mevt ve kızlık vâkı‘ olsa gerek. Eger siyâh [04] reşâşe görünürse delâlet ider ki ol şehirde [05] olan ekâbir ve ‘avâm gâyet-ile kuvvet üzeredürler. [06] Eger siyâh reşâşenüñ arasında bir kızıl nokta görünürse [07] delâlet ider ki âşüb ve şûr ve gavgâ vâkı‘ ola. [08] Eger şâfî siyâh reşâşe görünürse delâlet ider ki [09] ol şehriñ aḥvâli gâyet-ile eyüdü, Allāhu a’lem.

[10] **Uğrı ve ḥarāmī aḥvâli:** Eger anlarıñ kısmında [11] siyâh reşâşe görünürse ḥarāmīleriñ kuvvetine ve keşretine [12] delâlet ider. Eger mevzide kızıl reşâşe görünürse [13] ol ḥarāmīler kanlar dökmüşlerdür ve eger ak reşâşeler [14] olsa ol ḥarāmīleriñ za’fına delâlet ider.

[15] **Evlenmek aḥvâli:** Eger küregüñ burnuñ çukuruna [16] nazar idüp sağ ve sâlim olup aşmış yiri [58a/01] olmaya, ol ma’mûrluğa delâlet ider. Eger aşınmış ve egri [02] bügri olsa evlene, perîşanlığa delâlet ider. Eger [03] küregüñ çukurunda bir delik var olursa ki igne ucu [04] yâḥud çuvâlduz ucu içine girer olsa delâlet [05] ider ki ol evüñ âdemlerinden birisi yolsuzdur [06] ve eger küregüñ kalıñ kenârında arslan tarafında bir delik olsa [07] delâlet ider ki küregüñ şâhibinüñ ehl-i [08] beytten birisi fevt ola veyâḥud gâyet-ile şayru [09] ola, v’Allāhu a’lem.

Çoyun sürisinüñ aḥvâli: [10] Küreginüñ sağ tarafına nazar idüp küregüñ dibinden [11] yaña ensüz tarafından haber virile. Eger çoyun sürisinüñ [12] yirinde siyâh reşâşe görünürse ki delâlet ider ki [13] çoyun sürisi leşkerden yâḥud pilden ve zi’b veyâ [14] ḥarāmīlerden kaçmak üzeredür. Eger iki yirde biribirinüñ [15] ardınca siyâh reşâşeler olsa ilğî ve sürî [16] emniyyet ve rāḥat üzeredir. Eger ol yirde [58b/01] pâre pâre tağılık, ak nesneler görünürse sürinüñ [02] tağılığına delâlet ider. Eger ol mevzide bir yirde [03] beyâz ‘arîz olsa ilğınuñ şayruluğına delâlet ider [04] eger ol ak ak ola arpa miqdârı ola ilğınuñ mevtine [05] delâlet ider. Eger tağıuñ başında kürek kenârına varınca [06] siyâh reşâşeler varsa ilğınuñ ve sürinüñ arıklığına [07] delâlet ider, v’Allāhu a’lem.

Mâl aḥvâli: Eger dilerseñ [08] kendü sūd ve ziyân için ve mâl ele gire girmez mi ve ziyâde mi [09] olur kürege nazar idesin ve sağ tarafını göresin. [10] Eger bir miqdâr siyâhlık görünürse delâlet ider ki mâl eline [11] gire ve ziyâde dahı olur. Ammâ eger siyâh reşâşeleriñ [12] önünde

ayruca reşāşe görünürse delālet ider ki [13] uğrı ve ḥarāmīlerden ziyān göre, v'Allāhu a'lem.

[14] **Kar ve yağmur ve kızlık ahvālī:** Eger sağ tarafda [15] küregün yukarıdan yañasında ıarlık üzere olsa ve eger [16] kiçik yaşıca kara-lar olsa delālet ider ki ol sene [17] çok kar yağar. Eger ol mevzide bulut renginde bir ak [59a/01] nesne görünürse yāhud ol ak ğāyet-ile ak ol-maya [02] delālet ider ki kış pek ola ve eger sağ tarafında [03] küregün kenārında kiçik delikler olsa kızlık ve [04] ıarlığa delālet ider. Eger küregün dibinde arslana [05] yakın kızl reşāşeler olsa delīldür ki ol yıl [06] duma ve tüpe(?) çok ola, v'Allāhu a'lem bi'ş-şavāb.

IV. Çeviri

Kürek ilmi de denilen 'ilm-i ketf için âlimler "Koyun küreğinin ilmi yıldız ilmi (astroloji) ile aynıdır. Herkes o ilmi bilmez. Bu ilmi bilme-yenler, gayet faydalı bir ilim olduğu için öğrenmek isterler." demektedir. Hint, Uygur ve Çin bilginleri de bu konuda hemfikirdir. *Kitabu'l-Esrâr*'da Hint bilginlerinin yazdığı gibi bu ilmi en iyi şekilde açıklamaya çalışacağım, böylece bu ilmi bilmeyenler öğrenip, tatbik edebilecekler-dir. Bir kişi, kürek kemiğinden yol, ordu, hava (kar, yağmur; soğukluk ve sıcaklık), koyun sürüsü gibi çeşitli durumları öğrenebilir. Bunun için ay yükselirken bir dişi koyun boğazlayarak, sol kürek kemiğini çıkarıp aydınlıkta inceleyip, kemiğe bakmalıdır. O kemikte görülenler neye işaret ederse bu risalede o anlatılmaktadır. Dişi koyunun kürek kemiği dört bölüme ayrılır. Her tarafı bir yöne karşılık gelir. Baş kısmına denk gelen arz tarafı kuzey; değirmi tarafı güney; ince tarafı doğu; kalın tarafı da batı yönüdür. Kürek ve küreğin görünen tarafı altı bölümdür; her bölüme de bir çeşit hâl yazılmıştır. Kemikteki kanın reşāşe (serpinti, çizgi, leke, benek, nokta)'sinden -bilginlerin ortaya koydukları hüküm-leri de aklında bulundurarak- öğrenmek istediğin hâllerle ilgili gerekli yorumlara ve sonuçlara ulaşırın. Küreğin dibi yani doğu yönündedir. Batı yönündeki kalın tarafa da arslan derler. Her birinde bazı hâllerin yazılmış ve açıklamaların yapılmış olduğu bölüm de sağ adını alır.

Yol ve kervan hâlleri: Kürek kemiğinin başında bir miktar leke varsa bu, kervanın güvende olmadığı ve tehlikeli bir durumla karşılaş-

tığı anlamına gelir. O bölgedeki lekeler kızsı kervanda savaş olacağına, kara ise kervanın şehre yaklaştığına işarettir.

Sahra ve dağ hâlleri: Kürek kemiğinin sahra ve dağ hâllerini gösteren kısmında bazı kara lekeler varsa bu kuraklığa ve çoraklığa işarettir.

Ordu ve halk hâlleri: Kara lekeler ordu tarafında kümelenmişse, küreğin aşağısı da dolmuş gibiyse bu ordunun hareket hâlinde olduğu anlamına gelir. Yine bu kısımda iki parmak kadar kara leke varsa ordunun sağ salim olduğuna; kara yerine kırmızı leke varsa da orduda kan döküleceğine işarettir.

Şehirlerin hâlleri: Kürek kemiğinin şehrin durumunu gösteren bu kısımdaki lekeler kırmızı ise o şehirde kan döküleceği; ak ise ölüm ve kıtlık olacağı; kara ise ahalinin ve ileri gelenlerin güçlü kuvvetli olduğu anlamına gelir. Kara lekelerin arasında bir kırmızı nokta varsa, bu karışıklık ve kavgaya; sadece kara leke varsa bu, şehirdeki herkes hayatından memnun, hâli vakti yerinde demektir.

Uğru ve harami hâlleri: Kürek kemiğinin uğru ve harami hâllerini gösteren bu kısımdaki lekeler kara ise, haramilerin kuvvetine ve çokluğuna; kırmızı ise haramilerin kan döktüğüne; ak ise de haramilerin zayıflığına işarettir.

Evlenmek hâlleri: Küreğin burnunun çukuru sağlam ve aşınmamışsa mamurluğa; aşınmış ve eğri büğrü ise evlendiğinde perişanlığa işarettir. Küreğin çukurunda iğne ucu ve çuvaldız ucu girecek kadar bir delik varsa, o evin adamlarından birinin yolsuz olduğuna; kemiğin kalın kenarında, arslan tarafında bir delik varsa, kürek kemiğinin sahibinin ailesinden birinin öleceğine veya çok hasta olacağına işaret eder.

Koyun sürüsünün hâlleri: Kürek kemiğinin sağ tarafındaki dar kısımdan koyun sürüsü hakkında bilgi sahibi olunur. Buradaki leke kara ise koyun sürüsünün askerden, fil, kurt yahut haramilerden kaçtığına işarettir. İki yerde birbirinin ardınca kara lekeler varsa, sürünün emniyette ve huzur içinde olduğu; o kısımda parça parça ak nesneler varsa bu da sürünün dağılacığı anlamına gelir. Yine o bölgede bir yerdeki aklık, sürünün hastalığına işarettir. Eğer o aklık arpa kadarsa bu sürünün telef olacağına delalet eder. Kürek kemiğinin kenarındaki kara lekeler ise sürünün güçsüz olması demektir.

Mal hâlleri: Kazancın veya zararın olacak mı, eline mal girecek mi diye öğrenmek istersen küreğin sağ tarafına bakman gerekir. Bir miktar karalık varsa eline fazlasıyla mal geçecek demektir. Ama eğer kara lekelerin önünde ayrıca leke görünürse uğru ve haramilerden ziyan göreceğine işaretler.

Kar, yağmur ve kıtlık hâlleri: Sağ tarafta küreğin yukarı kısmı dar ise ve küçük yassı kara lekeler varsa o sene çok kar olacağına işaret eder. Orada bulut renginde bir ak veya aka yakın bir nesne varsa bu, kışın şiddetli olacağına delalettir. Sağ tarafta küreğin kenarında küçük delikler, kıtlık ve darlığa işaretler. Küreğin dibinde arslana yakın kısımda kırmızı lekeler varsa o yıl kavurucu soğukların çok olacağı anlamına gelir.

V. Sonuç

Genel anlamıyla gelecekte haber verme ve bilinmeyeni ortaya çıkarma sanatı olan falda çeşitli araçlar ve teknikler kullanılmakta, buna göre de değişik fal türleri ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri de kürek kemiği falıdır. Çalışmamızın esasını teşkil eden risaleden hareketle, etinden sıyrılmış kanlı kürek kemiğinin (tercihen dişi koyun) üzerindeki şekiller, çizgiler, lekeler, renkler (ak, kara, kırmızı) ve beneklerden hava, yol-kervan, ordu-halk, sahra-dağ, uğru-harami, şehirler, mal-hayvan sürüsü gibi muhtelif konularda vaziyetin görüldüğünü ve geleceğe dair tahminlerde bulunulduğunu söyleyebiliriz. *‘İlm-i ketf* adı da verilen kürek kemiği falının yeryüzünde yaşayan pek çok millete ait bir fal bakma yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Bu fal türü, Türk kültüründe geniş bir alana yayılmış ve Türk boyları arasında, onların sosyal yapılarına ve kültürel değerlerine göre değişik biçimler kazanmıştır.

Türklerin kürek kemiği falına çok ehemmiyet verdiklerini Kaşgarlı'nın naklettiği şu atasözünden de anlıyoruz: “Yarın bulğansa, il bulğandır” (Kürek kemiği karışırsa il karışır). Bu konuda başka metinlerin tesbiti, konu hakkında daha aydınlatıcı bilgilere ulaşmamıza yardımcı olacaktır.

SÖZLÜK

aḥkām (Ar.): hükümler; yıldızlardan ve muhtelif alâmetlerden çıkarılan anlamlar ve varılan sonuçlar.

aḥsen (Ar.): en iyi, en güzel.

aḥsen-i vecḥ: en iyi yol, en iyi tarz.

'alâmet (Ar.): işaret, nişan., emâre.

'amel (Ar.): bir maksatla yapılan iş.

arıklık: zayıflık.

'arîz (Ar.): geniş, enli.

arşlan: kürek kemiğinin dibinin sağ tarafına verilen ad.

'arż (Ar.): kürek kemiğinin kuzey yönüne verilen ad.

aş-: yıpranmak, aşınmak.

aşın-: bir dış etkiyle veya sürtünme sonucu incelmek, oyulmak, düzleşmek.

âşüb (Far.): karışıklık, kargaşa.

'avām (Ar.): halkın alt tabakası.

beyân (Ar.): açıklama, bildirme.

beyân eyle-: açıklamak, bildirmek.

beyân olun-: açıklanmak, bildirilmek.

cānib (Ar.): taraf, yön.

cenüb (Ar.): güney.

cihet (Ar.): yön, taraf.

da'vâ (Ar.): iddia; görüş.

degirmi: kürek kemiğinin güney yönüne verilen ad, değirmi.

delâlet (Ar.): delil, işaret, nişan.

delâlet it-: bir şeyin şöyle veya böyle olduğuna delil ve alâmet olmak, şöyle veya böyle olduğunu göstermek.

duma: şiddetli kış soğuğu.

ehl (Ar.): topluluk, cemâat; halk.

ehl-i beyt: ev halkı

ekâbir (Ar.): büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar.

el: el.

ele gir-: ele geçmek, elde edilmek.

emîn (Ar.): güvenlik içinde olan, tehlikeden uzak, emniyetli.

emîn ol-: emniyet içinde olmak.

ensüz: ensiz.

feh̄m (Ar.): anlama, idrak.

feh̄m it-: anlamak, idrak etmek.

fevt (Ar.): ölüm, mevt.

fevt ol-: ölmek.

ğarb (Ar.): batı.

ğavğâ (Far.): kavga.

ḥakīm (Ar.): tabip, hekim.

ḥarāmī (Ar.): haydut, yol kesen kimse.

ḥāşıl (Ar.): husûle gelen, peydâ olan.

ḥāşıl ol-: ortaya çıkmak, peydâ olmak.

ḥükemâ (Ar.): hakîmler, filozoflar, ilim adamları.

ılgı~ılkı: hayvan sürüsü.

ıssı: sıcak.

'ilm (Ar.): bilim.

'ilm-i ketf: koyunun kürek kemiğindeki lekelere bakarak gâipten haber verme ilmi.

'ilm-i nücüm: yıldızlara bakarak gelecekte haber verme ilmi, astroloji.

istidlâl (Ar.): bir delile dayanarak bir husus hakkında hükme varma.

istidlâl it-: delillere dayanarak bir hükme varmak.

kārbān (Far.): kervan.

ķavruķluk: (güneş, sıcak, rüzgâr, soğuk vb. dış etkilerle) kurumuşluk, çoraklık, otsuzluk.

keşret (Ar.): çokluk, fazlalık, ziyâde-
lik.
ketf (Ar.): kürek kemiği, ketif.
kızlık: kıtlık.
kiçicik: küçücük.
kimesne: kimse.
kürek: insan ve hayvan vücudunda
omuzun üçgen şeklinde ince
ve geniş kemikten müteşek-
kil arka ve alt bölümü.
leşker (Far.): ordu.
ma'lûm (Ar.): herkes tarafından bili-
nen.
ma'lûm ol-: bilinmek.
maşlahat (Ar.): husus, durum, me-
sele.
mer'î (Ar.): hükmü geçerli ve cârî
olan şey.
mevt (Ar.): ölüm.
mevzi (Ar.): yer, mahal.
mu'temed (Ar.): inanılır, güvenilir,
emin, itimâda şayan (kimse).
mu'temedün-aleyh: kendi-
sine güvenilen, itimat edilen
kimse.
mübâşeret (Ar.): bir işe başlama.
mübâşeret eyle-: başlamak,
girişmek.
mürûr (Ar.): geçme, geçiş.
müşâhede (Ar.): gözle görme.
müşâhede it-: görmek, göz-
lemek.
naẓar (Ar.): bakma, bakış.
naẓar it-: bakmak.
otsuzluk: (toprak için) çoraklık, ve-
rimsizlik.
pil (Far.): fil.
reşâşe (Ar.): leke, benek, nokta, çizgi.
şafha (Ar.): bir şeyin düz yüzü, gö-
rülen düz yüzeyi.
şâfî (Ar.): sadece, yalnız.

şag: kürek kemiğinin kalın tarafının
batı yönüne verilen ad.
şahrâ (Ar.): kasaba, köy gibi meskûn
yerlerin dışındaki boş ve ge-
niş yer, kır, ova, sahrâ.
şayru: hasta.
şayruluk: hastalık.
selâmet (Ar.): tehlikeden uzak olma,
güvenlik; esenlik.
şûd (Far.): fayda, kâr.
şark (Ar.): doğu.
şerh (Ar.): açıklama, izah.
şimâl (Ar.): kuzey.
şûr (Far.): karışıklık, gürültü, kavga,
fitne.
taş: dağ.
taşlılık: dağınıklık, düzensizlik, peri-
şanlılık.
taḥrîr (Ar.): yazı yazma.
taḥrîr it-: yazmak, kaydet-
mek.
taḫsîm (Ar.): parçalara ayırıp bölme,
bölüştürme.
taḫsîm it-: bölmek, bölüş-
türmek.
tarlılık: darlık, azlık, sıkıntı.
tezâyüd (Ar.): artma, çoğalma.
tezâyüd it-: artmak, çoğal-
mak.
tut-: kabul etmek, saymak.
uğrı: hırsız, uğru.
vâkı' (Ar.): olan, vukû bulan.
vâkı' ol-: meydana gelmek,
vukû bulmak.
vârid (Ar.): gelen, ulaşan, vâsıl olan.
vârid ol-: gelmek, ulaşmak,
vâsıl olmak.
yaşşı: basık ve yayvan.
yufka: ince.
ẓa'f (Ar.): zayıflık, güçsüzlük, zaaf.
zi'b (Ar.): kurt.

Kaynaklar

- ALTINMAKAS, L. (1984). "Kazak Türkleri'nin Gelenekleri ve İslamiyetin Etkisi." *Türk Kültürü*. 22 (250). Şubat. 118-130.
- ATALAY, Besim (1992). *Divan  L gat-it-Türk Tercümesi-III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- AYDIN, Mehmet (1995). "Fal" Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi*. C. 12 (Eys-Fikh 'l-Hadis). İstanbul. 134-138.
- AYVERD  İlhan, Ahmet TOPALOęLU (Redaksiyon-Etimoloji) (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-II-III*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BOYRAZ Şeref (2006). *Fal Kitabı. Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BUCKLAND, Raymond (2004). *The Fortune-Telling Book: The Encyclopedia of Divination and Soothsaying*. Visible Ink Press, USA.
- BUHARALI, Eşref (1995). "Türklerde Koyun K reęi Falına Bakma  deti." *Türk Kültürü*. S. 385. Mayıs. 275-279.
- DEVELL OęLU, Ferit (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DUVARCI, Ayşe (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser: "Ris le-i Faln me l  Ca'fer-i S dik" ve "Tefe' ln me"*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüęü Yayınları.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1951). *Faln me*. İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (1930). * lm  Seyahate Dair Rapor*. İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (1986). "Falcılık ve Kehanet." *Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 151-159.
- NECAT , Şerif (1930). "Kürek Kemiği ile Fal Bakmak." *Halk Bilgisi Haberleri*. İstanbul. S. 3. 38-39.
- RADLOFF, W. (1994).  ev. Ahmet TEMÜR, *Sibiry 'dan*. C. 2. İstanbul: Milli Eęitim Bakanlığı Yayınları.

- REDHOUSE, Sir James W. (2006). *A Turkish and English Lexicon, Shewing in English The Significations of the Turkish Terms*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SÜMBÜLLÜ, Y. Ziya (2010). "Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Erzurum. S. 43. 55-72.
- Taşköprüzâde Ahmed Efendi (1313). *Mevzu'âtü'l-Ulûm*. C. I. İstanbul: İkdâm Matbaası. 378.
- TAVKUL, Ufuk (2007). "Kıpçak Kökenli Türk Boylarında 'Kürek Kemiği' ve 'Kumalak-Taş' Falı." *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003*. C. 2. 181-190.
- TURAN, Fikret (1998). "Halk Osmanlıcası I. Melhameler ve Bir On Yedinci Yüzyıl Melhamesi." *Bir*. S. 9-10. 685-709.
- ÜLGEN, Erol (1999). "Kürek Kemiği Falı ve Ahmed Midhat Efendi'nin Gönüllü Romanındaki Yeri." *İlmî Araştırmalar. Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*. İstanbul. S. 8. 241-246.
- YILMAZ, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

کورده ینہ دلالت ایدرہ۔ بودا بودہ معلوم اوارہ۔
 و بعضیدر پیشکرہ۔ هر کورده بر اولاد اولور۔ پیشی
 قیونک معلوم اوارہ کورکی درجہ ہا تقسیم
 ایلیمشدور۔ هر طرفین بر جہتہ ویشلور۔
 باشہ ینہ کورکی سونہ جانہی۔ شمال جہتیدر و کورکی
 جانہی جہتیدر جہتیدر۔ و یوقون طرفین شوق
 جانہی۔ و قانک طرفین غونک۔ و کورکلہ جانہی
 التی قسم او زیدخدر۔ تقسیم ایلیمشدور۔ و جہتیدر
 او زیدخدر۔ و یوقون جانہی یا کورکلہ۔ او اولاد
 بیلکری بیلکری۔ اول قسمیہ نظایرہ کور۔ و اندہ اولاد
 قانک رشا شہنشاہ معنی اعلیٰ است لایلا و ب۔
 حکما و واراد اولاد اعلیٰ موی طوع تارین۔ معنی
 او کور کورکینک۔ دینہ کورکینک۔ و یوقون جہتیدر
 بیلکری۔ اکلار بیلکری۔ و قانک طرفینک او زیدخدر
 غونک جہتیدر بیلکری۔ اکلار صاع دیرکری۔ و هر بیلکری
 او زیدخدر۔ بعض احوال یا کورکلہ۔ و شہنشاہ اعلیٰ
 بیلکری او زیدخدر۔ و کورکلہ بود۔ **الاحکام**

بیلکری احوالی و کاربان احوالی اکر کورکینک
 باشہ بر مقدار شہنشاہ کورکینک۔ دلالت ایدرہ
 کاربان سلطنت او زیدخدر۔ اکر اولاد جہتیدر قول
 رشا شہنشاہ کورکینک۔ دینکری کاربانہ جہتیدر
 او زیدخدر۔ اکر کورکینک بیلکری زیدخدر۔ و شہنشاہ
 کورکینک۔ دلالت ایدرہ۔ کاربان شہنشاہ بیلکری
صحا و طغ احوالی اکر کورکلہ و طغ غلک جہتیدر
 بعضیہا رشا شہنشاہ اولاد۔ او شہنشاہ دلالت
 و قورقاندہ دلالت ایدرہ۔ و الہا علم لشکر و جمعی
احوالی اکر سیاه رشا شہنشاہ جہتیدر
 کورکینک۔ و اطرافہ جمع اولاد۔ و کورکلہ شہنشاہ
 طغ کورکینک اولاد۔ لشکرکری حرکتہ دینکری۔ اکر کورکلہ
 بیلکری اکر کورکلہ۔ قورقاندہ شہنشاہ اولاد۔ کورکلہ
 اصحا اولاد۔ سلطنت او زیدخدر اولاد۔ دلالت ایدرہ
 و شہنشاہ جہتیدر او زیدخدر۔ اکر سیاه رشا شہنشاہ
 قول شہنشاہ اولاد۔ اول لشکرکری آراستہ
 قانک جہتیدر۔ و الہا علم لشکرکری احوالی

باره باره طبعی خلق. آغوشن کر کور خوار. سوزین
 طالعینه دلالت ایدر. اکراول موضعده برده.
 بیاض خیرین اولسه. ایلمینک صید و لطفه دلالت ایدر.
 اکراول آغوش اوله. آربه معقارک اوله. ایلمینک صوته
 دلالت ایدر. اکو طعنک. باشنه کور کج کنارین و ریخته
 سیاه شمشیر. واریس. ایلمینک و کورینک آق طعنه
 دلالت ایدر. واللله اعلم **مال احوالی** کوردینک
 کند و سود و زیاده اچین. و مال الکیه یوزین و زیاده
 اولدر. کورنه نظار ایدر. و صلیح طوفنی کورنه
 اکور بقدر سیاه لک کورنر. دلالت ایدر. مال الینه
 کیسه. و زیاده دخی اولدر. اما کور سیاه ریش کرک
 اوشنه. ایزو جله ریش کرک کورنر. دلالت ایدر.
 اوغری و حاصیلون زیان کور. واللله اعلم.
قار و باغدر و قزل احوالی اکو صلیح طوفنه
 کورک. یوق ریزه کج سنه. طالع اوزره اولسه. واک.
 کج کجکی. یطیجه قوه لرا اولسه. دلالت ایدر. اولسنه
 جوق قار یغاره. اکراول موضعده. بلوط رکنده. براق

شسته کورنر. یا خود اول آغوشن ایلیم اولیه
 دلالت ایدر. قیش کج اوله. واکو صلیح طوفنه
 کورک. نازنه کج کجک. دکل اولسه. قیزل
 و طالع دلالت ایدر. اکو کورک. دینده ریزه
 یقین. قزل ریش کرک اولسه. دلیکدر. اولیل
 دمه. و تبه جوق اوله. واللله اعلم بالهواب.

محمد رحیم

BAZI HUSREV BEGİVA DİR
 1072